
Od przeszłości do teraźniejszości

Biblioteka Uniwersytetu Łódzkiego

1945–2015

Polskie książki podróżnicze z okresu XVII i XVIII w. w zbiorach Sekcji Starodruków Biblioteki Uniwersytetu Łódzkiego

Abstract: The Polish Travel Books in the XVII and the XVIII Century in the Collections of The Old Prints Section in The Library of Łódź University

297

The old books collection located in The Old Prints Section numbers about 28 thousand volumes. They are mostly German literature from the XVI to the XVIII century. The collection also includes numerous old Polish books described in this article among which can be found travel reports from the XVII and the XVIII century.

The article is divided into two parts. The first part is a short overview of the whole collections of the Section. The following part presents various kinds of Polish travel publications from the XVII and XVIII century. They are divided into the following categories: travel reports; geographical dictionaries and lexicons; descriptions of the world, particular countries or geographical lands.

Zbiór starych druków w Bibliotece Uniwersytetu Łódzkiego (BUŁ) liczy około 28 tys. tomów. Są to przeważnie druki niemieckie z XVI–XVIII w.

Polonika XVII i XVIII w. stanowią znaczną część zbioru starych druków BUŁ. Traktują one o sprawach politycznych, wojskowych, religijnych. Druki literackie oraz podejmujące inną od wymienionych problematykę, są w mniejszości. Książki związane z podróżami tworzą niewielką część całego księgozbioru, ale jakże ciekawą, ukazującą świat oczami jego odkrywców, kronikarzy.

* Mgr Piotr Kowal, Oddział Udostępniania Zbiorów BUŁ.

Zagadnienia podejmowane w artykule ukazują różne formy relacji z podróży, na podstawie książek będących w posiadaniu Sekcji Starych Druków BUŁ. Opisane zostały 22 polonika o tematyce podróżniczej. Przedstawiony zbiór to w większości polskie druki z XVII i XVIII w. Podzielony on został na trzy kategorie:

- relacje z podróży;
- leksykony, dykjonarze geograficzne;
- wszelkie opisy świata lub wybranych krajów, krain geograficznych.

Porównując polskie druki podróżnicze z XVII i XVIII w. z obcymi, zauważyć można dużą różnicę. Druki polskie zawierają znacznie mniej rycin i ilustracji w stosunku do druków obcych, gdzie wielość ilustracji jest ich ogromną zaletą. Ilustracje, ryciny w książkach podróżniczych pozwalały na dokładniejsze odwzorowanie opisywanego miejsca i były niezwykle pomocne w wyobrażeniu sobie przedstawianych przez autora krain, regionów itp. Ta polska oszczędność mogła mieć związek z wyższymi honorariami dla ilustratorów u zagranicznych drukarzy, u których i polscy ilustratorzy byli zatrudnieni. Nie bez znaczenia był także fakt większego zainteresowania podróżą w krajach zachodnioeuropejskich, co przekładało się na odpowiednio bardziej dopracowane wydania książek o tej tematyce.

1. Relacje z podróży

Cudzoziemiec ciekawy

Prawdopodobnie druga połowa XVIII w., brak miejsca i roku wydania. Książka pisana wierszem. Ma charakter relacji z podróży. Autor nieznany, był mieszkańcem Moraw. Początkowo opisuje Polskę na podstawie tego co usłyszał i przeczytał. Obraz ten był bardzo pochlebny. Po przybyciu do Polski spotkał się z zupełnie innymi faktami. Był przerażony brakiem reakcji społecznej na biedę, ogólnie panującą przemocą w miastach, przestępczością, pijaństwem. Autor był na tyle zniechęcony Polską, że przestrzegał czytelników przed przyjazdem do niej. Bardzo żałował lat w niej spędzonych. Stwierdził, że to najgorsza część świata. Krytykował postawy wszystkich warstw społecznych: arystokracji wytykał zbyt hulawczy styl życia, duchowieństwu opieszałość i ignorowanie problemów w diecezjach, szlachcie ciągle spory, mieszczańom i chłopom przemoc i pijaństwo.

Historia podróży i osobliwszych zdarzeń sławnego Maurycego Augusta Hrabi Beniowskiego...

Maurycy Beniowski, Warszawa, Drukarnia Tomasza Lebrun.

Dzieło wydane zostało w czterech tomach. W zbiorach BUŁ znajdują się tomy III, IV. Każdy wolumen kończy „Tablica”, w której wyszcze-

gólnione są opisywane zagadnienia wraz z podaniem numerów stron. Książka zawiera relacje Beniowskiego z czasu Konfederacji Barskiej, z wygnania do Kazanu i na Kamchatkę, z podróży morskiej przez Ocean Spokojny do Japonii, Formozy, Kantonu w Chinach, z założenia przez niego osady na Madagaskarze na zlecenie rządu francuskiego, z wypraw wojennych, z ogłoszenia go najwyższym rządcą.

Obserwacje polityczne Państwa Tureckiego, rządu, religii, sił iego, obyczajów, i narodów pod tymże żyjącym panowaniem... przez Imci Pana Mikoszę, w czasie mieszkania iego w Stambule.

Józef Mikosza, Warszawa 1787, nakładem i drukiem Michała Groella.

Książkę otwiera dedykacja dla króla Stanisława Augusta, kończy „Regestr Rzeczy znaydujących się w tym Dziele”. Dzieło składa się z 15 rozdziałów. Rozdział 1 zawiera relację z podróży z Warszawy do Konstantynopola. Autor przedstawia szereg miast, miejsc przez które przejeżdża tj. Kamieniec, Zwaniec, Chocim, Zamek Chociński, wieś Mamaluga, Wołoszyna, Komora Mołdawska, Botuszany. W następnych rozdziałach pojawia się opis Konstantynopola, obyczajów, religii (m.in. relacja z obrządku ślubu), dworu cesarskiego, powszechnych zabaw Turków. gospodarki Turcji (skarby, podatki, cło), polityki zagranicznej oraz wewnętrznej, historii a także prowincji tureckich (Irak, Kurdystan, Syria, Natolia, Egipt, Grecja).

299

Polak w Paryżu albo dwutygodniowa w tymże mieście bytność hrabiego

Brak nazwiska autora, Warszawa 1787, Drukarnia P. Dufour.

Książka przedstawia relację z dwutygodniowego pobytu autora w Paryżu. Nie jest to typowy opis przewodnikowy, lecz ma fabularny charakter przygodowy i poradnikowy.

Wiadomości o Państwie Tureckim przez iednego Polaka, w Listach do Przyjaciela pisanych, przesłane...

Brak podanego autora, Warszawa 1797, Drukarnia Poiezuicka.

Książkę rozpoczyna „Przedmowa tłumacza tych listów”, kończy „Reiestr Listów, i Materyi w nich zamkniętych”. Łącznie zawiera osiemnaście listów. Napisane zostały w miastach takich jak: Chocim, Jass, Galatzu, Aidos, Sambuł (trzyście listów). Autor opisuje: drogę do stolicy Księstwa Mołdawii (list II), do miasta Galatzu; handel na Morzu Czarnym Mołdawii i Walechii; drogę przez Bułgarię, Rumelię (dzisiejsze tereny Albanii i Macedonii); Wielki Seraj; stosunki handlowe krajów europejskich (także Polski) z Turcją; religię muzułmańską; Greków, Ormian i Żydów żyjących w Państwie Tureckim.

2. Leksykony, dykcjonarze geograficzne

Dykcjonarzyk geograficzny czyli opisanie królestw, margrabstw, portów, fortec y innych mieysc znaczniejszych w czterech częściach Świata. Z wyrażeniem w którym Królestwie, Powincyi, Krainie iakie się mieysce zayduie, do którego Państwa należy...

Laurence Echard, Franciszek Siarczyński, Piotr Dufour, Warszawa 1782, Drukarnia Piotra Dufour.

Dodatki: Przydatki i poprawy 16 s., *Nota niektórych książek zayduie-cych się u Piotra Dufour [2]k., Wypisanie, samych nazwisk łacińskich, miast, Kraiow, Gór y Rzek, które są wzmiankowane w tym Dykcjonarzu...1–67 s., Imio-na JJ.OO.JJ.WW.WW. Ichmciów Panów, Którzy Prenumerowali na Dykcjonarz Geograficzny. [2]k.* – na liście znajdują się m.in. książę Poniatowski, Czartoryski, Radziwiłł, Sapieha, księżna Czartoryska, Lubomirska, Korpus Kadetów, komisja Edukacyjna...

Słownik ten opisuje w kolejności alfabetycznej miasta i krainy geograficzne świata. Przekład polski poszerzony został przez F. Siarczyńskiego o szereg miast i krain polskich.

300

Dykcjonarz historyczny y geograficzny do zrozumienia autorów tak Łacińskich, jako też z Łacińskiego na Polski Tłumaczonych...

Brak podanego autora, Warszawa 1784.

Słownik objaśnia antyczne hasła, będące nazwami rzek, gór, prowincji, krain geograficznych, wysp. Hasła ułożone są alfabetycznie. Książkę rozpoczyna nota „Do Czytelnika”. Kończy się częścią opisująca starożytną terytoria (Galia, Italia, Germania, Hiszpania, Brytania) – „Objaśnienia względem Kraiow dawnych”.

Leksykon geograficzny dla gruntownego pojęcia gazet i historyi z różnych autorów zebrany, przetłumaczony i napisany przez X. Hilaryona Karpińskiego Z.S. Bazylego W. Prowincyi Litewskiej kapłana i teologa...

Hilaryon Karpiński, Wilno 1766, Drukarnia J. K. Mci XX. Bazylianów.

Leksykon ten był źródłem informacji dla zainteresowanych krótkim i zwięzłym opisem krajów, miast. Prezentuje większość znanych ówczesnie regionów geograficznych.

Część główna (leksykon) ułożona jest alfabetycznie. Części poprzedzające to:

dedykacja do: „Jaśnie Oświeconej Mości Xiężnej”

„Rzecz w powszechności o geografii, gdzie i terminy geograficzne wykładają się” – objaśnienie podstawowych terminów geograficznych,

„Wyrażenia abbreviacyi dla krotkości w tej xiędze używanych” – wyjaśnienie skrótów,

„Omyłki geograficzne tak popraw” – korekty omyłek,

„Przestroga”.

3. Opisy świata, krain geograficznych

Atlas dziecinny czyli nowy sposób do nauczania dzieci geografii... zawierający dokładniejsze opisanie polski y Litwy... Z Francuskiego przełożony, powiększony, y poprawiony przez X. Dominika szybińskiego...

Tłum. z franc. Dominik Szybiński, Warszawa 1772, nakład Michała Groella.

Książkę otwiera przedmowa do czytelnika, w której autor wyjaśnia znaczenie map w nauczaniu geografii.

W opracowaniu znajdują się opisy kontynentów. Europę potraktowano wyjątkowo, poświęcając jej najwięcej uwagi, w tym leżące w niej państwa: Hiszpania, Francja, Cesarstwo Rzymsko-Niemieckie, Szwajcaria, Włochy, Holandia, Wielka Brytania, Dania, Norwegia, Szwecja, Rosja, Prusy, Polska i Litwa, Węgry, Turcja (część europejska). Każdy z krajów wyżej wymienionych, opisany jest z uwzględnieniem obyczajów, religii, gruntów, podziału administracyjnego, ważniejszych miast, rzek, gór, wysp, jezior. Polska i Litwa zostały przedstawione wyjątkowo obszernie (strony 113–217).

Inne kontynenty – Azja, Afryka, Ameryka opisane są mniej szczegółowo, przedstawiony jest jedynie wykaz państw w nich leżących. W ogólnych informacjach uwzględniono: religię, rządy, obyczaje, ważniejsze wyspy, miasta, rzeki, morza, jeziora, góry.

W dalszej części książki pojawia się opis najbliższych gwiazd i planet oraz wyjaśniono podstawowe terminy astronomiczne.

Treść kończy obszerny „regestr” (strony 289–314).

Fragments Historiques et Geographiques sur La Scythie, La sarmatie et Les Slaves...

Jan Potocki, Brunszwik 1796, La Librairie des Ecoles.

Dzieło składa się z czterech tomów napisanych w języku francuskim, wyjątkiem jest t. 4, który zawiera teksty w różnych językach słowiańskich. Na stronach od 151–175, znajduje się *Kronika Macieja Strykowskiego*, napisana w języku polskim.

Geografia czasow terazniejszych albo opisanie naturalne y polityczne Królestw, Państw, Stanow wszelakich, ich rządu, praw, rzemiosł, handlu, przemysłu...

Karol Wyrwicz, Wilno 1794, Drukarnia J. K. Mci przy Akademii.

Na odwrocie karty tytułowej znajduje się nota cenzorska. Całość otwiera „Przemowa”. Ma dwa indeksy:

„Regestr tytułów” – dotyczy podejmowanych zagadnień (początek książki),

„Regestr rzeczy” – ułożony alfabetycznie, znacznie bardziej obszerny niż poprzedni (koniec książki).

Dzieło składa się z kilku rozdziałów:

„O geografii naturalnej” – wyjaśnienia pojęć geograficznych, informacje o „starym świecie” (Europie, Azji, Afryce), „nowym świecie” (Ameryce), krainach polarnych – Grenlandii, Spitsbergenie, Islandii oraz opis oceanów i ważniejszych wysp.

„O Geografii Astronomicznej” – opisy gwiazd i planet.

„O Geografii Politycznej” – wyjaśnienia pojęć – panowanie, państwo; informacje o różnicach obyczajowych między narodami, religiach, językach narodowych, rasach ludzkich.

„O granicach i obszerności Europy” – opisane są: Państwo Papieskie, Królestwo Obojga Sycylii, państwo Kawalerów Maltańskich, Cesarstwo Niemieckie, państwa będące lennami Rzeszy Niemieckiej, Państwo Tureckie, państwa Monarchii Moskiewskiej, królestwa – Francji, Hiszpanii, Portugalii, Anglii, Sardynii, Węgier, Szwecji, Danii, Prus.

302

Geografia czyli opisanie naturalne, historyczne y polityczne kraiow y narodow we czterech częściach świata zawieraiących się...

Franciszek Siarczyński, Warszawa.

Dzieło składa się z trzech tomów – T. I – 1790, Drukarnia J. K. Mci i Rzeczypospolitey u XX. Scholarum Piarum; T. II, III – 1794, Drukarnia Xięży Piarow.

T. I. podzielony jest na dwie części (księgi). Tuż za przedmową otwierającą dzieło znajduje się „Przestroga względem wymawiania obcych wyrazów”.

Księga I.: występują objaśnienia terminów geograficznych; słownik terminów geograficznych z przekładem na język polski z języków: łacińskiego, francuskiego, hiszpańskiego, włoskiego, angielskiego, niemieckiego, holenderskiego, flamandzkiego, arabskiego, hebrajskiego; opis matematyczny i fizyczny Ziemi.

Księga II.: przedstawia „Północne Państwa Europy” – Danię, Norwegię, Szwecję, Rosję, Wielką Brytanię. Księga kończy się rejestrem i erratą.

T. II. opisuje: Niemcy, Austrię, kraje Niderlandzkie, Czechy wraz z Morawami, Śląsk Austriacki, Prusy, Holandię.

T. III. traktuje o: Szwajcarii, Węgrzech, Francji, Hiszpanii, Portugalii, Turcji (część europejska), Grecji, Włoszech.

Na końcu każdego z tomów znajduje się rejestr (spis treści).

Autor w opisach krajów uwzględnia ich powierzchnię, ludność, płody ziemi, handel, walutę, dochody, potencjał militarny, naukę, religię, miasta, prowincje, historię.

Geografia powszechna czasów teraźniejszych albo opisanie krótkie krajów całego świata, ich położenia, granic, płodu ziemnego, skłonności obywateli, handlu, obyczajów, etc. etc. Z najsławniejszych wiadomości, Kraiopisarzów i Wędrowników...

Karol Wyrwicz, Warszawa 1773, Drukarnia J. K. M. i Rzeczypospolitey in Collegio Soc. Jesu.

Na odwrocie karty tytułowej jest aprobatą sądu cenzorskiego (imprimatur).

Książkę rozpoczyna dedykacja „Do Jaśnie Oswieconego Xiążęcia Imci Michała Czartoryskiego”, następnie przemowa oraz indeks („Regestr ksiąg i rozdziałów”).

Główna część podzielona jest na księgi i rozdziały. Zawiera m.in. informacje na temat podstaw geografii, astronomii, potencjału gospodarczego i militarnego Europy, populacji „starego kontynentu”.

Opisane są cztery kontynenty:

Europa – Państwo Papieskie, Państwo Neapolitańskie, Państwo Sześćdziesięciu dwóch Kawalerów Maltańskich, Rzesza Niemiecka, Turcja, Państwo Moskiewskie, Francja, Hiszpania, Portugalia, Królestwo Sardynii, Anglia, Węgry, Szwecja, Dania, Prusy, Republika Wenecka, Holandia, Szwajcaria, państwa Korony Polskiej.

Azja – Cesarstwo Chińskie, Państwo Tatarskie, Królestwo Perskie, państwa narodu arabskiego, państwa na wyspach Oceanu Indyjskiego.

Afryka – państwa i narody leżące w „Barbaryi”, państwa Etiopskie, Nigryckie, Gwinejskie, wyspy Afrykańskie.

Ameryka – Ameryka Północna, Ameryka Południowa, kraje polarne.

Krótkie zebranie historyi y geografii polskiej

Teodor Waga, Supraśl 1767, Drukarnia Supraślska XX. Bazylianów.

W pierwszej części książki opisana jest historia Polski. W dalszej części pt. „Geografia o Polsce y W. X. Litewskim”, znajdują się ogólne informacje na temat Polski i Litwy, takie jak: położenie, powierzchnia, władza, religia, ważniejsze rzeki (Wisła, Dniepr, Niestr, Bug, Niemen, San, Narew), prowincje (Wielkopolska, Małopolska i W. K. Litewskie). Opisane są także województwa w nich leżące, miasta, powiaty, starostwa, ziemie, etc.

Monarchia Turecka Opisana. Przez Ricota Sekretarza Posła Angielskiego V Porty Ottomanskiej residującego. Z Francuskiego Języka Na Polski Przetłumaczona. Przez Szlachcica Polskiego...

Paul Rycaut, brak podanego tłumacza na język polski, brak miejsca wydania i oficyny, 1678.

Oryginał powstał w języku angielskim. Na język polski dzieło przetłumaczono z francuskiego.

Książkę otwiera przedmowa napisana przez anonimowego tłumacza, informująca o tym, że autorowi dzieła oryginalnego (Paulowi Rycaut), niezmiernie pomocny był podczas pisania Polak, Wojciech Bobowski, który spędził dziewiętnaście lat na dworze otomańskim.

Tuż za przedmową znajduje się wykaz cesarzy tureckich, poczynwszy od pierwszego – Osmana, po ówczesnego – Mahometa IV.

Książka przedstawia opis Turcji. Wyróżnia się wieloma wspaniałymi rycinami.

Treść podzielona jest na trzy księgi, a w nich na rozdziały.

Księga I. zawiera informacje na temat: nieograniczonej władzy cesarza, Saraiu (pałacu cesarskiego), Wielkiego Wezyra i jego powinności, „Dywanu” (sądu), Tatarów, terytoriów które złożyły hołd Turcji (Multan, Wołoszczyzna, Siedmiogród, Ziemia Ragusańska), sposobu przyjmowania posłów, etc.

Księga II. opisuje: religię w Turcji, jej odłamy i wynikającą z nich niezgodę pomiędzy narodem tureckim i perskim, instytucję małżeństwa i rozvodu, obrzędy, pięć punktów będących podstawą życia każdego Mahometanina, zakaz spożywania mięsa wieprzowego i wina, etc.

Księga III. dotyczy spraw wojskowych, m.in.: wojskowego wymiaru sprawiedliwości, armii tureckiej, wojsk z terenów Egiptu, poszczególnych formacji wojskowych, tureckiej marynarki wojennej, etc.

Książkę kończą: „Informacya Introligatorowi”, „Przestroga Czytelnikowi”, „Omyłki Drukowe”.

Nowe Ateny

Benedykt Chmielowski, Lwów 1745, Drukarnia J. K. Mci Collegii Leopoliensis Societatis Jesu.

Ta ogólnie znana encyklopedia mogła odegrać rolę informatora o świecie. Szczególnie przydatna w tym zakresie jest część opisująca kontynenty, a w nich państwa i regiony geograficzne. Wśród cennych informacji krajoznawczych jest także wykaz siedmiu cudów świata wraz z krótką charakterystyką i opisem.

Opisanie naturalne, historyczne y polityczne roznych kraio w swiata to jest ich położenie, Klima, Historia, Rewolucye, rząd, potęga, prawa, zwyczaje, sądy, rękodziela, handel, bogactwa, miny, urodzaie, Religia, zabobony, Kościoły, Kapłani, nauka, wesela, pogrzeby, stroy, rzadkie ptastwa, zwierzęta, ryby...

Contant Dorville, tłum. z franc. Joachim Karwowski, Warszawa 1774, Drukarnia XX Scholarum Piarum.

Oryginał wydany był w języku francuskim przez Contant Dorville. Tekst przełożony został na język polski przez Joachima Karwowskiego.

Druk zawiera opisy Chin, Korei, Japonii, Formozy, Liauo-Kieuo. Kolejne rozdziały przedstawiają charakterystykę tych krajów pod względem geograficznym, handlowym, administracyjnym, religijnym, obyczajowym.

Przed częścią główną, opisującą wybrane przez autora kraje, znajduje się dedykacja „Do Jaśnie Wielmożnego JMCI Pana Jerzego Potockiego starosty Tłomackiego”.

Książkę kończą:

„Regestr rozdziałów zamykających się w tym tomie” oraz „Cenzura teologiczna”, w której cenzor – prof. Paulus Fischer stwierdza, że w książce tej brak informacji przeciwko „wierze świętej y obyczajom” – cyt., wobec czego książka może być podana do druku.

Opisy Turków y Tatarow przez Barona de Tott z Francuskiego Języka Przełożone. Przez Stanisława Szymańskiego

Francois Tott, z francuskiego Stanisław Szymański, Warszawa 1789, Drukarnia Nadworna J. K. Mosci i P. K. E. N.

Oryginał wydany został w 1784 r. w czterech tomach. Wydanie polskie, przełożone przez S. Szymańskiego wyszło w dwóch tomach, T. I – 1789, T. II – 1790. Książkę rozpoczyna „Przemowa”, w której autor m.in. wyraża analogię pomiędzy klimatem a charakterem Turków.

Baron de Tott spędził długi czas w Turcji. Nauczył się języka tureckiego, wiele podróżował, dzięki czemu książka ta oddaje wierny obraz życia tureckiego.

Świat we wszystkich swoich częściach większych y mniejszych, to iest: w Europie, Azyi, Afryce y Ameryce w monarchiach, królestwach, księstwach, prowincjach, wyspach y miastach, geograficznie, chronologicznie y historycznie okryślony...

Władysław Łubieński, Wrocław 1740, Drukarnia Wrocławskiej w Śląsku Akademii Societatis Jesu.

Książkę otwiera portret króla polskiego Fryderyka Augusta III.

Na odwrocie karty tytułowej jest dedykacja królowi. Dalej zamieszczono „Przemowę do Nayiasniejszego i Naypotężniejszego Augusta III...”, napisaną w jęz. polskim i francuskim.

Książka przedstawia Europę (bardzo obszerny opis Polski i Litwy), Azję, Afrykę, Amerykę. W części poświęconej Ameryce, znajduje się charakterystyka Australii i Nowej Zelandii. Treść kończy rejestr oraz errata.

Tauryka czyli wiadomości starożytne i późniejsze o stanie i mieszkańcach Krymu do naszych czasów.

Adam Naruszewicz, Warszawa 1787, Drukarnia Nadworna JK. Mci.

Książka jest relacją z podróży Naruszewicza na Ukrainę wraz z królem Stanisławem Augustem Poniatowskim. Otwiera ją dedykacja „Do króla Jegomości”, „Podział Rzeczy” (spis treści), „Omyłki i poprawy” (errata).

Treść książki zawiera informacje na temat historii nazewnictwa Krymu – Taurica, Tauris, Taurica Cherfonefus, Chazaria, Crimea, Perekop.

Herodot określił kraj Scytów (narodu osiadłego na półwyspie Krymskim) nazwą Tauryka, zaś cały półwysep nazwał Cherfonefus, co prawdopodobnie wiąże się z nierównością tego terenu.

Opisany został także stan „Tauryki” od momentu panowania na jej terenie Cymmerów, Scytów, Greków, Bosforów, Rzymian, Chazarów, państwa Ruskiego, Tatarów Kapczackich, Litwinów, Turków aż po czasy ówczesne.

Theatrum świata wszystkiego na którym Europa, Asia, Afryka y Ameryka: także narodow, kraiov, miast...

Giovanni Botero, tłum. z włoskiego W. O. Lencicyus, Kraków 1659, Drukarnia dziedziców Stanisława Bertutowica.

306 Treść podzielona jest na pięć części z osobną numeracją. Książka rozpoczyna się przedmową „Do Czytelnika”. Każda z części posiada indeks – registr. W pierwszej podany jest na początku, w pozostałych częściach na końcu treści.

Cz. I. – opisuje cztery kontynenty – Europę, Azję, Afrykę i Amerykę, z wyszczególnieniem państw, miast, obyczajów, rozwoju gospodarczego, etc.

Cz. II. – zawiera opis mórz, oceanów i występujących na nich wysp

Cz. III. – opis najpotężniejszych władców i ich państw.

Cz. IV. – opis różnych społeczności wyznaniowych – katolików, odszczępieńców, żydów, muzułmanów, pogan.

Cz. V. – opis praktyk religijnych ludności Ameryki prekolumbijskiej oraz sposoby wprowadzania wiary chrześcijańskiej na tych terenach.

Całość kończy informacja o prawach autorskich należących do dziedziców Stanisława Lenczewskiego Bertulowica.

Wiadomości O Xięstwie Kurlandskim y Semgalskim z Różnych Dziejopisów zebrane Najjaśnieyszem Królewicowi Jmści Polskiemu Karolowi I. Z Bożej Łaski Xiążęciu Kurlandskiemu y Semgalskiemu...

Franciszek Paprocki, Wilno 1759, Drukarnia J. K. M. Akademii Soc. Jesu.

Na odwrocie karty tytułowej znajduje się okazały herb Księstwa Kurlandii.

Książka zawiera opis Kurlandii pod względem: położenia, herbu, powierzchni, urodzaju ziemskiego, charakterystyki terenu, ważniejszych rzek (Dźwina, Musza, Wenta...), handlu, religii (kraj luteranski), ważniejszych miast (Nitawa – stolica, Bowsk, Szemberg, Nowa Ryszka, Jakobsztat, Lipawa, Guldynga...), władzy, stanu Księstwa po złączeniu się Inflant z Litwą, inkorporacji z Koroną.

Na końcu książki jest „Imprimatur...” – zezwolenie na druk (cenzura).

Widok Królestwa Polskiego Ze wszystkimi wojewodztwami, xięstw y ziemiami...

Jan Bielski, Poznań 1763, Drukarnia J. K. Mci Collegium poznańskiego Societatis Jesu.

Na odwrocie karty tytułowej jest cenzura – „Aprobatio Diacesana”.

Dzieło dedykowane jest Józefowi z Brudzewa Mielżyńskiemu. Zawiera okazałą ilustrację przedstawiającą herb Mielżyńskich, znajdujący się na odwrocie karty z dedykacją.

Tom I. ks. I zawiera opisy historii Polski, granic Królestwa Polskiego, potencjału rolniczego i gospodarczego Polski, gór, rzek, jezior, prowincji, polityki wewnętrznej, lenn polskich (Kurlandii i Prus Książęcych), prowincji utraconych przez Polskę (Śląska, Inflant, Kijowa, Smoleńska...).

T. I. ks. II wymienia w kolejności chronologicznej dawnych władców Polski, królów i książąt, opisuje sejm Rzeczypospolitej, prawa królewskie, etc..

T. II. Ks. III zawiera opis szlachty, duchowieństwa, urzędów, hierarchii kościelnej i wojskowej.

T. II. Ks. IV ukazuje informacje o prawie polskim, sejmach, sejmikach, senacie, konfederacjach, posłach, historii pieniądza w Polsce, prawach do bicia monet, dawnych mennicach polskich, dochodach Rzeczypospolitej, wymiarze sprawiedliwości, wojsku, wypowiedaniu i toczeniu wojen, pospolitym ruszeniu, religii. Każdy tom ma indeks oraz wykaz omyłek.

307

Podsumowanie

Celem pracy było ukazanie różnorodnych książek podróżniczych z okresu XVII i XVIII w., znajdujących się w zbiorach Sekcji Starodruków BUŁ. Opisane zostały 22 polonika, traktujące o tematyce podróży.

W posiadaniu Biblioteki znajduje się najwięcej druków opisujących świat oraz przedstawiających relacje z podróży.

Na szczególną uwagę zasługuje tłumaczenie z języka francuskiego dzieła Poula Rycouta, *Monarchia Turecka [...]*. Pozycja ta jest wyjątkowo bogato ilustrowana rycinami, ukazującymi charakterystykę społeczności tureckiej, poczynając od ubioru mieszkańców, po scenki z życia codziennego.

Warto nadmienić że autorzy nie ograniczali się tylko do opisów natury, krajobrazu, poruszali także sprawy ustroju, religii, gospodarki, obyczaje, co czyni te dzieła bardzo przydatnymi nie tylko dla miłośników podróży.

Pochwalić należy także aparat pomocniczy w postaci wykazów, indeksów, errat, dołączony do wielu z wyżej wymienionych opracowań.

Niestety można mieć zastrzeżenia co do rzadko występujących map i ilustracji w wydaniach polskich.

Analizowany materiał pozwala stwierdzić, że literatura o tematyce podróżniczej cieszyła się zainteresowaniem wśród czytelników, pozwalała zaspokoić ciekawość o dalekich krajach, a także dawała rzetelną o nich informację. Z czasem wykształciła swoją własną stylistykę, pozwalającą na wyróżnienie jej spośród popularnych w XVII i XVIII w. druków o tematyce religijnej i politycznej.

Bibliografia

Andrzejewski J., *Zbiory specjalne w bibliotekach Łodzi*, [w:] „Acta Universitatis Lodziensis. Folia Librorum” 1992, s. 135–141.

Encyklopedia wiedzy o książce, Wrocław 1971.

Encyklopedia współczesnego bibliotekarstwa polskiego, Wrocław 1976.

Gajek J., *Starodruki*, [w:] *Pierwsze Dziesięciolecie Biblioteki Uniwersyteckiej w Łodzi 1945–1954*, Łódź 1955.

Kowalczyk M.E., *Obraz Włoch w polskim piśmiennictwie geograficznym i podróżniczym osiemnastego wieku*, Toruń 2005.

Mączak A., *Peregrynacje wojaże turystyka*, Warszawa 2001.

Mąka H., *Sarmaci na morzach. Morskie millenium Rzeczypospolitej*, Warszawa 2008.

Przewodnik Bibliograficzny. Urzędowy wykaz druków wydanych w Rzeczypospolitej Polskiej i poloniców zagranicznych. Druki zarejestrowane w Bibliotece Narodowej w Warszawie, Warszawa 1946.

Ślabczyński W., *Polscy podróżnicy i odkrywcy*, Warszawa 1973.

Staropolski ogląd świata – problem inności, red. F. Wolański, Toruń 2007.

Atlas dziecinny czyli nowy sposób do nauczania dzieci geografii...zawierający dokładniejsze opisanie polski y Litwy... Z Francuskiego przełożony, powiększony, y poprawiony przez X. Dominika Szybińskiego... (Warszawa 1772).

Sygnatura: 1026592

Cudzoziemiec ciekawy

Sygnatura: 1007646

Dykcyonarzyk geograficzny czyli opisanie królestw, margrabstw, portów, fortec y innych mieysc znaczniejszych w czterech częściach Świata. Z wyrażeniem w którym Królestwie, Powincyi, Krainie iakie się mieysce nayduie, do którego Państwa należy... (Warszawa 1782).

Sygnatura: 1003062

Dykcyonarz historyczny y geograficzny do zrozumienia autorów tak Łacińskich, jako też z Łacińskiego na Polski Tłumaczonych... (Warszawa 1784).

Sygnatura: 1015784

Fragments Historiques et Geographiques sur La Scythie, La sarmatie et Les Slaves... (Jan Potocki, Brunszwik 1796).

Sygnatura: 1010550

Geografia czasow terazniejszych albo opisanie naturalne y polityczne Królewstw, Państw, Stanow wszelakich, ich rządu, praw, rzemioł, handlu, przemysłu... (Karol Wyrwicz, Wilno 1794).

Sygnatura: 1003145

Geografia czyli opisanie naturalne, historyczne y polityczne kraioy y narodow we czterech częściach świata zawieraiących się... (Franciszek Siarczyński, Warszawa 1794).

Sygnatura: 1002959

Geografia powszechna czasów terazniejszych albo opisanie krótkie kraioów całego świata, ich położenia, granic, płodu ziemnego, skónności obywatelów, handlu, obyczajów, etc. Etc. Z nayświezszych wiadomości, Kraiopisarzów i Wędrowników... (Karol Wyrwicz, Warszawa 1773).

Sygnatura: 1025931

Historya podróży i osobliwszych zdarzeń sławnego Maurycego Augusta Hrabi Beniowskiego...

Sygnatura: 1026415

Krótkie zebranie historyi y geografii polskiej (Teodor Waga, Supraśl 1767).

Sygnatura: 1007248

Leksykon geograficzny dla gruntownego pojęcia gazet i historii z różnych awtorów zebrany, przetłumaczony i napisany przez X. Hilaryona Karpińskiego Z.S. Bazylego W. Prowincyi Litewskiej kapłana i teologa... (Wilno 1766).

Sygnatura: 1011441

Monarchia Turecka Opisana. Przez Ricota Sekretarza Posła Angielskiego V Porty Otomanskiej residwającego. Z Francuskiego Ięzyka Na Polski Przetłumaczona. Przez Szlachcica Polskiego... (Paul Rycaut, 1678).

Sygnatura: 1023162

Nowe Ateny (Benedykt Chmielowski, Lwów 1745).

Sygnatura: 1006899

Obserwacje polityczne Państwa Tureckiego, rządu, religii, sił iego, obyczajów, i narodow pod tymże żyaiącym panowaniem...przez Imci Pana Mikoszę, w czasie mieszkania iego w Stambule. (Józef Mikosza, Warszawa 1787).

Sygnatura: 1007635

Opisanie naturalne, historyczne y polityczne roznych kraioy świata to jest ich położenie, Klima, Historya, Rewolucye, rząd, potęga, prawa, zwyczaje, sądy, rękodziela, handel,

bogactwa, miny, urodzaie, Religia, zabobony, Kościoły, Kapłani, nauka, wesela, pogrzeby, stroje, rzadkie ptactwa, zwierzęta, ryby... (Contant Dorville, Warszawa 1774).
 Sygnatura: 1002603

Polak w Paryżu albo dwutygodniowa w tymże mieście bytność hrabiego (Warszawa 1787).
 Sygnatura: 1000008

Świat we wszystkich swoich częściach większych y mniejszych, to iest : w Europie, Azji, Afryce y Ameryce w monarchiach, królestwach, księstwach, prowincjach, wyspach y miastach, geograficznie, chronologicznie y historycznie okryślony... (Władysław Łubiński, Wrocław 1740).
 Sygnatura: 1020256

Tauryka czyli wiadomości starożytne i późniejsze o stanie i mieszkancach Krymu do naszych czasów (Adam Naruszewicz, Warszawa 1787).
 Sygnatura: 1013271

Theatrum świata wszystkiego na którym Europa, Asia, Afryka y Ameryka : także narodów, krajów, miast... (Giovanni Botero, Kraków 1659).
 Sygnatura: 1002661

Wiadomości o Państwie Tureckim przez iednego Polaka, w Listach do Przyjaciela pisanych, przesłane... (Warszawa 1797).
 Sygnatura: 1002963

Wiadomości O Xięstwie Kurlandskim y Semgalskim z Różnych Dziejopisów zebrane Najjaśnieyszem Królewicowi Jmści Polskiemu Karolowi I. Z Bożej Łaski Xiążęciu Kurlandskiemu y Semgalskiemu... (Franciszek Paprocki, Wilno 1759).
 Sygnatura: 1015870

Widok Królestwa Polskiego Ze wszystkimi województwami, xięstwami y ziemiami... (Jan Bielski, Poznań 1763).
 Sygnatura: 1000921

Dynamika systematycznego wzrostu, nowoczesna przestrzeń intelektu, labirynt znaków, magia zaangażowanych w swoją pracę ludzi z pasją – to tylko kilka haseł, które przychodzą na myśl, kiedy chcemy przywołać nazwę Biblioteki Uniwersytetu Łódzkiego i 70 lat jej historii. Łódź przed dwoma wiekami powstawała z tradycji niejednorodnych, i podobnie powstawał – jako mozaika różnych treści intelektualnych – Uniwersytet Łódzki.

profesor Jarosław Płuciennik

WYDAWNICTWO
UNIwersytetu
ŁÓDZKIEGO

www.wydawnictwo.uni.lodz.pl
e-mail: ksiegarnia@uni.lodz.pl
tel. (42) 665 58 63, faks (42) 665 58 62

ISBN 978-83-7969-679-6

9 788379 696796